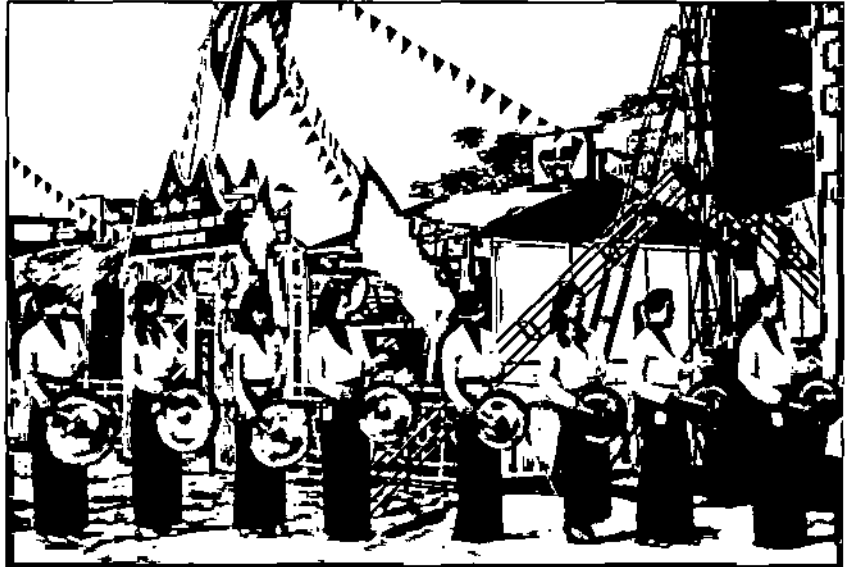

Tiếng công chiêng ngày hội

PHÙNG HUYNH TRANG

Từ xa xưa, công chiêng là loại nhạc cụ không thể thiếu trong đời sống văn hóa của người Mường. Già, trẻ, gái, trai đều có thể tham gia đánh công chiêng. Điều đặc biệt hơn cả là trong mỗi dịp lễ, Tết, đám cưới, đám ma, hội đình làng... công chiêng xuất hiện với những ý nghĩa riêng sâu sắc; là âm thanh báo hiệu Tết đến, Xuân sang; mừng ngày thu hoạch; cũng là thay lời chúc tụng dân bản thịnh vượng, phồn vinh. Đồng bào Mường Phú Thọ nói chung và đồng bào Mường ở Thanh Sơn nói riêng rất quý công chiêng. Văn hóa công chiêng và không gian văn hóa công chiêng đã ăn sâu, bám rễ vào mọi mặt đời sống của đồng bào dân tộc Mường.

Dân tộc Mường trước kia không có khái niệm "công chiêng" như hiện nay mà chỉ gọi là "hát sắc bùa". Hát sắc bùa là tên gọi chung cho cả hát "khóa rác" (chỉ giai điệu hát, lời ca) và nhạc "sắc bùa" (các bài nhạc tấu chiêng). Một giàn công chiêng của người Mường bao gồm 4, 6, 8 chiếc nhưng đầy đủ phải là 12 chiếc to nhỏ khác nhau. Nếu công, chiêng Tây

Đội công chiêng tham gia tại Ngày hội văn hóa, thể thao và du lịch các dân tộc huyện Thanh Sơn chào mừng kỷ niệm 70 năm thành lập huyện

Nguyên có sự phân định tương đối rõ ràng: những chiếc có núm là công, còn những chiếc mặt bằng gọi là chiêng thì ở người Mường, công là từ dùng chỉ loại nhạc cụ không có núm, to chừng miệng thúng, còn gọi là "Lệnh", chỉ dùng khi vua, quan truyền lệnh. Chiêng là loại nhạc cụ có núm, dùng trong các lễ hội, Tết... Chiêng đồng có hai loại: Chiêng đúc (mặt chiêng tròn trơn nhẵn bóng, còn gọi là "chiêng hơ" có từ xưa); Chiêng gò (mặt chiêng có hình vẩy tê tê, còn gọi là "chiêng nay", ra đời sau chiêng đúc). Chiêng được làm bằng đồng nguyên chất mới chuẩn âm và bền đẹp. Người dân vẫn gọi loại chiêng dùng trong lễ hội với tên chung là công chiêng.

Thời điểm người dân khắp nơi trên địa bàn huyện Thanh Sơn đang nỗ lực chuẩn bị cho Lễ hội Đền Hùng năm Mậu Tuất 2018, chúng tôi tìm gặp nghệ nhân

Đình Văn Thành, xã Tất Thắng - người am hiểu sâu sắc về văn hóa Mường, đặc biệt là văn hóa công chiêng thì được biết, nhiều năm nay, ông Thành cùng với đội công chiêng của xã do ông huấn luyện vẫn thường xuyên đi biểu diễn tại các ngày hội lớn ở trong và ngoài huyện, trong đó có Lễ hội Đền Hùng. Ông chia sẻ: Lễ hội Đền Hùng năm nay có nhiều điểm mới hơn so với mọi năm vì đội công chiêng của Tất Thắng không chỉ diễn tấu tại Trại văn hóa mà còn tham gia vào chương trình lễ hội văn hóa dân gian đường phố Việt Trì. Nhờ sự quan tâm của các cấp ủy đảng, chính quyền, sau khi Đề án Kiểm kê, sưu tầm, bảo tồn, phát huy bản sắc văn hóa dân tộc Mường giai đoạn 2017- 2020, định hướng đến năm 2025 được ban hành, các xã, thị trấn trên địa bàn huyện rất quyết tâm duy trì cũng như tiến hành

► thành lập mới các Câu lạc bộ công chiêng. Riêng xã Tắt Thảng hiện có 6 CLB công chiêng. Việc khôi phục, phát huy nét văn hóa công chiêng của đồng bào Mường có sự vào cuộc của các cấp, các ngành nên bà con vô cùng phấn khởi.

Theo lời kể của ông Thành, cách tấu chiêng có 4 đóm. Đóm 1 chỉ đánh một chiêng giai điệu; lên đóm 2, dùng 2 chiêng đánh giai điệu; đến đóm 3, đóm 4, tiếng chiêng xưa kia mô phỏng theo từng tiếng chim rừng, phong cảnh hoa nở mùa xuân. Bất chợt đàn chim rừng đang ăn, nghe tiếng động, đồng loạt bay vù âm "cà rầm" đó là tiếng "khâm" của các cỡ chiêng to nhỏ. Khi nghe chiêng 1 đánh giai điệu, lần lượt các đóm đánh đuổi theo nhau, hết lượt lại trở về chiêng đầu (chiêng cái). Mặc dù chiêng đầu có âm thấp hay cao, cũng chỉ đóm 1 tiếng "bong" rồi tập thể đồng loạt đánh "khâm", tiếp đến đánh "đóm" hai tiếng "bong bong" rồi khâm.

Đến đóm 2 được mô phỏng theo tiếng chim "đúc cọc" và chim "lồng bông - lảng bẳng" ở các chiêng có âm thấp hơn đóm 1 phỏng theo tiếng chim trống chim mái gọi nhau. Từ đó, dùng các chiêng có cỡ lớn hơn âm trầm, âm cao để sắc bùa, người nghe cảm giác không gian rừng núi âm u, hoang vắng có tiếng tâm tình rủ rỉ trong đêm khuya rất tình tứ. Đóm 3, không kể khi sắc bùa đạo 3 chiêng có âm khác nhau liền quãng hoặc chỉ cách một quãng âm, chiếc có âm thấp nhất "đóm" giữa hai chiêng kia đối nhau. Bài sắc bùa này đánh điểm

chấm phá vào nửa thành bài nhạc đi đường (còn gọi đóm 3 rập dùi lộn). Có nơi, bài diễn tấu đi đường không lấy âm thấp nhất mà lại lấy âm cao nhất đánh giữa và thêm chiêng chót tô điểm cho nó uyển chuyển bằng cách đánh thông thả. Nghe bài sắc bùa này, du khách cảm giác không khí thanh bình, vui tươi đầm ấm, hồ hởi quên hết mệt nhọc (chính nó là đóm 4 diễn tấu đi đường vì 4 chiêng đánh giai điệu hay còn gọi đóm 3 chọi và bóng ba). Từ bài đóm 4, chiêng chót được chấm phá nhiều hơn (cũng có nơi dùng 2 chiêng chót khác âm, đây tiết tấu âm nhạc lên nhanh hơn, chắc khỏe hơn). Lúc ấy, du khách cảm nhận không khí rộn ràng của mùa xuân trăm hoa đua nở đang về.

Mỗi bài chiêng được diễn tả theo từng chủ đề và mang ý nghĩa khác nhau. Đánh chiêng theo giai điệu các bài: "Bông trắng bông vàng" (tạo nên tiếng "khâm", nghe tưởng như có sức mạnh nhấc cả núi lên hoặc tiếng "khộ" tạo ra cho người nghe cảm giác như có làn gió mát thoảng qua hay đám mây lững lờ trôi nổi, bông bễnh, lảng lảng, nâng bổng tâm hồn du khách). Ngoài chiêng "khâm" chiêng "khộ" hợp âm, còn có nơi dùng chiêng đóm cũng được phối âm với nhau. Hay như bài "đùm đim" dùng đến 4 chiêng với âm cao nốt khác nhau đánh đồng âm, vừa là nhiệm vụ chấm phá, tô điểm, vừa làm nên giai điệu của những âm trầm để biểu đạt tình cảm thành kính, tôn nghiêm hợp quang cảnh lễ hội tâm linh văn hóa. Bài này mang ý nghĩa đi vui

hội thể hiện lòng thành kính tri ân công đức các bậc tiền nhân nơi đình chung miếu cả phủ quốc cứu dân, dựng nước, dựng làng...

Bên cạnh đó, còn có bài "rước đuốc", người nghe cảm giác được cả đoàn người đang rầm rập tiến bước hòa cùng tiếng nổ lách tách của những bó đuốc cháy trong đêm tối xuyên qua rừng âm u, cảm giác như có cả tiếng vó ngựa "lóc bóc" tiến đi dững mãnh của một đoàn quân chân cứng đá mềm. Bài "cà rổng" - "cà rổng leo đá" tạo cho ta có cảm giác về sự uốn lượn quanh co lên xuống, trùng trùng, điệp điệp như cảnh lội suối trèo đèo, bước vững chãi trên đường đá tai mèo, cheo leo vách núi. Dù mỗi bài được diễn đạt dưới những tham âm khác nhau song nhìn chung đều phản ánh tâm tư tình cảm của người dân xứ Mường trong cuộc sống, lao động, tình yêu và mang ý nghĩa nhân sinh tốt đẹp.

Để bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa công chiêng của người Mường, huyện Thanh Sơn đã và đang tiếp tục tạo điều kiện mở các lớp tập huấn diễn xướng công chiêng, mời các nghệ nhân có khả năng tham gia truyền dạy và khuyến khích nhân dân theo học, nhân rộng. Tại thời điểm này, ông Thành đang cùng một số nghệ nhân khác trên địa bàn vừa tham gia Lễ hội Đền Hùng, diễn xướng tại lễ hội văn hóa dân gian đường phố Việt Trì. Tin tưởng rằng, huyện Thanh Sơn sẽ góp phần tôn vinh, quảng giá trị đặc sắc của văn hóa công chiêng không chỉ trong dịp Giỗ Tổ. □